

folklor/edebiyat

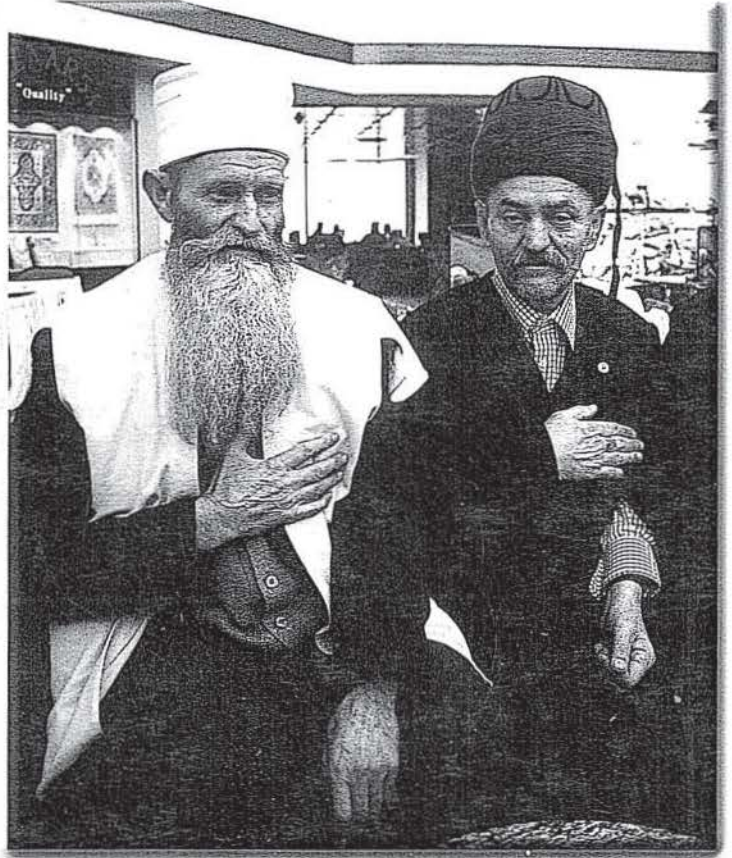
halkbilim • etnoloji • antropoloji • tarih • edebiyat

2002/2

ALEVİLİK ÖZEL SAYISI - II

çizimler: Ayhan Aydın

*Söylence, Tarih-Güncel Tarih
Dini Yapı, İnanç, İbadet
Halk Edebiyatı, Müzik, Tiyatro, Sanat, Mimari
Örgütlenme, Medya
Bibliyografya*

Akçaeniş Tahtacılarında Doğum ve Çocukla İlgili İnançlar, Uygulamalar

Tahtacılar da işin büyük bölümünün insan gücüne ihtiyaç duyulduğundan çocuğa büyük önem verilmektedir. Çocuklar anne ve babaları tarafından kesilen ağaçları katırlar yardımıyla nakliye araçlarının indiği yola kadar taşırlar. Buna katır arkasında "sefer dönme" denir. Genelde bu iş, yedi ile oniki yaşları arasında yapılır. Daha sonra kesim işlerinde motorlu testereyi kullanmayla devam eder.

Her toplumda olduğu gibi doğum Tahtacılarında da kutsaldır ve evlilikten birkaç ay sonra aile büyükleri tarafından evli çiftlere çocuk yapılması için baskı gelmeye başlar. "Ocağın söyünmemesi (sönmemesi)" için çocuk şarttır.

Akçaeniş köyünde yerleşik yaşama geçilmekle birlikte hâlâ tahtacılık işiyle uğraşan ailelerde vardır. Köyde çocuğu olmayan aileler doktora gitmektedirler. Burada çare bulamazlarsa aileler evlatlık alırlar, ki ona 'beslenki' denir. Bu evlatlıklar genelde kadının ya da erkeğin kardeşlerinden alınır. Kadın çocuk yapamıyorsa dışlanmaz; baba evine gönderilmez; üzerine kuma getirilmez. Tıbbi tedavi cevap vermesse 'ölçüm' denilen halk hekimlerine de başvurulur

Çocuğu olmayan kadınların başvurduğu çareler şunlardır:

1. Çıki, nöbet şekeri, karanfil, tarçın vb. baharatlarla dövülerek rahme konulur.
2. Kuru incir, dövülerek üzerine kına serpilir ve rahme konur.
3. Zencefil ve kuru üzüm dövülerek rahme konur.
4. "Türbeye bağlanma" denilen köyün yakınlarında bulunan Abdal Musa Tekkesi'ne bez bağlanır ve adak adanır.

Hamile kadına 'yükü' denilir. Hamile kadın doğuma çok az kalana kadar çalışmaya devam eder. Âşık Mehmet Civaroğlu'nun şu anlatımı bu bağlamda önemlidir: Eşiyle birlikte ağacı yıkmaya çalışırken kadın hamiledir ve doğumuna bir ay kalmıştır. Ağaç yıkılır ve ağacın dalının biri kadına çarpar. Orman işletmesinden araba istenir, alamazlar. Kadın ağaç yükü bir araçla hastaneye kaldırılır ve ölür. Doğum da ölü gerçekleşince Âşık şu yakımı yakar:

Balıklarım su içinde boğuldu

Yurdum göçtü birer birer dağıldı

Harmanlarım kış gününde savruldu

Yaba kürek kırık deyemedim ben

* Sosyoloji öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Arkadaşlar iyi tutun yabancı
Kuzulara tutamadık çobanı
Çocuklarım dedi ne ettin anamı
Onlara da yalan deyemedim ben

Gettimidi gelemedim kar ile
Gözlerimde doldu kanlı ter ile
Muayeneye girdim Necdet Kür ile
Emaneti senin deyemedim ben

Söyler Âşık Mehmet dağlar bayırlı
Şu otları olur ince çayırılı
Fakir isen ölmek her dem hayırlı
Allah'a zengin et deyemedim ben

(Mehmet Civaroğlu)

Aşerme dönemine 'Yerginlik' denir. Kadın ne isterse yapılır, ne isterse alınır. Genelde çirkine bakılmaz, bakılırsa çocuğun çirkin olacağına çirkin olursa da kaderinin çirkin olacağına inanılır.

Kadının kalçaları fazla genişse, kız çocuğu olacağına inandırılır. Karnı sivri kalçası dar kalınca, çocuğun erkek olacağına inanılır. Hamile kadının yüzü güzelleşip kirpikleri sararırsa erkek, çirkinleşirse kız olacağına inanılır.

Çocuk doğmadan beşiği hazırlanır. Beşikte 'Sülbüç' denilen bir delik bulunur bu lazımlık yerine kullanılır ve erkek çocuğun işemesi için kargıdan bir boru yapılır. Bunun adı 'sibektir'. Çocuğa zarar vermemesi için bal mumuyla sıyanır ve çocuğun cinsel organına takılır. Ayrıca çocuğun altının ıslak kalmaması için ısıtılmış toprak konulur.

Kadınlar genelde köy ebeleri tarafından doğurtulur. Doğum sırasında kadının saçları, kapalı makaslar, kapalı çakılar, musluklar açılır.

Çocuk doğduktan sonra 'Sömelek' denilen şekilde sıkıca sarılır. Kadına 'Çelgi' denilen tülbent bağlanır. Çocuk erkek olursa, rengi kırmızıdır. Çocuğa kırmızı tülbent örtülür; buna 'Al Basması' denir ve böylece çocuğun sarılıktan kurtulacağına inanılır.

Beşikte deve boncuğu, nazar boncuğu ve 'Cingil' denilen boncuklardan oluşan ve çocuğun oyalanmasını sağlayan bir oyuncak vardır.

Çocuğu nazardan korumak için buğday, Ayı (Gocaoğlan) tüyü, çörek otu, nazar boncuğu çıkı denilen bir şekilde çaputla sarılarak çocuğa asılır.

Çocuğa ad koyma, doğar doğmaz ve dedesi tarafından yapılır. Çoğunlukla Ehlibeyt'e ait isimler ve Alevi-Bektaşî büyüklerinin isimleri konulur. Çocuklar isim konulduktan belli süre sonra hastalanırsa, 'ismi ağır geldi' denilerek ismi değiştirilir.

Göbek bağı düştükten sonra, bu bağ okul bahçesine gömülür veya kitap arasına konulur. Böylece okuyup adam olacağına inanılır ve daha sonra tuzlama işlemine geçilir.

Tuzlamada mersin yaprağı kurusu, tuz, bal, karıştırılır. Tuz tülbente konulur, sarılarak dövülür. Bu karışım çocuğun bütün vücuduna sürülür ve üzerine al tülbent sarılır. Tuz çocuğun vücudunu öylesine yakar ki, çocuk baygın düşer.

Buradaki amaç çocuğun pişliğini engelleme ve isilik olmamasını sağlamadır. Ağıza bal sürülür. Böylece ağzın kokmayacağına inanılır. Çocuk bir iki saat böyle kaldıktan sonra, önce süt sonra ılık suyla banyo yaptırılır.

Lohusalı bebek ve annesine 'kırklı' denir. Kırkı çıkmayan bebek dışarıya çıkarılmaz.

İki loğusa kadın, kırkları çıkmadan birbirlerinin evine gitmezler ve karşılaşmamaya çalışırlar. Karşılaşırsa bu karşılaşmaya kırklar karşılaşması denilir ve kadınlar birbirlerine iğne verirler.

Lohusalıkla ilgili bir diğer uygulama da kırkı çıkmamış çocuğun bulunduğu evin önünden cenaze veya düğün arabası geçecekse; bebek konvoyun önünden geçirilir buna 'Ön Kesme' denir.

Kırklama işlemi çocuk doğduktan kırk gün sonra şöyle yapılır: Kırk yumurta kabuğu, kırk dalgadan alınmış kırk fincan deniz suyu çocuğun başından dökülür (deniz suyu genelde ölçüm denilen halk hekimlerinde bulunur). Daha sonra kırk dalganın çarptığı kırk çakıl taşı, ki bu taş her su alındığında su sayısını kontrol etmek içindir, alınır. Gümüş, altın, nohut, faşulye, mercimek vb. taheleri suya atılır ve bu su çocuğun başından dökülür. Sonra banyo yapan çocuğun kırkı çıkmış olur.

Kırklı bebek gezmeye götürüldüğü zaman, ev sahibi tarafından yanağına un sürülür, sakalları ağarana dek yaşasın diye ve yumurta verilir.

Çocuğun ilk dişi çıkardığını gören kişi, onu ödüllendirmek zorundadır. Ayrıca bu dönemde 'diş köllesi' veya 'diş hediği' denilen kutlama yapılır. Bu kutlama kadınlar tarafından yapılır ve hediye alınır veya para takılır.

Çocuk ilk yürüdüğünde veya yürümede zorluk çektiğinde, ayağında bağın (duşak) olduğuna inanılır. Ve 'Duşak kesme denilen' uygulama yapılır: Çocuk bir yere dikilir ve ayağı kopması kolay bir iple bağlanır. Çocuğun boynuna kuru incir ve lokumdan oluşan bir kolye asılır. Çocuklardan oluşan bir grup belirli bir mesafeden koşarak, çocuğun ipini koparmaya çalışırlar ve bunu ilk yapan boynundaki hediye almaya hak kazanır ve böylece çocuğun rahat yürüyeceğine inanılır.

Çok ağlayan çocuğun ağzına, ahırdan çıkarılan boklu pabuç vurulur.

Çocuk anne veya babanın ölen akrabalarından birine benziyorsa, çocuğun yaşamayacağına inanılır ve ölümünü engellemek için birisine verilir. Geri almak için kaç lira istediği sorulur. İstenilen para verilerek, çocuk satın alınır. Bu uygulamaya "çocuk satma" denir. Böylece doğa üstü güçlerin yanıltılmış olduğuna inanılır.

Sünnette temsili törenler dışında önemli uygulamalar yoktur ve kirvelik kurumu yerleşmemiştir.

Belli başlı çocuk oyunları goçyalak, kürküş, saklanbaş, aşık, gaydırıştır.

Askere uğurlamada, askere gidecek genç askerliğe bir ay kala çalışmaz ve gezer. Gençler eğlenceler düzenlerler. Gidileceği gün herkes köy meydanında toplanır. Asker adayları mezarlığa giderek ölüleriyle vedalaşır. Her asker ailesi kurban keser ve askerin ilk lokmasını kapana hediye verilir ve bu lokma genç askerden dönene kadar saklanır. Özellikle ekmek küflenirse başına bir iş geleceğine inanıldığından itinayla saklanır.